

lemének összefüggéseire eddig látott példák mellett feltétlenül meg kell említenünk Amaranta Ursulát: szenvedélyességét és Aurelianóra gyakorolt hatásának ellenállhatatlanságát Amarantától „örökölte”, s ahogyan Ursula volt a család első nőtagja, az ugyanezen nevet viselő utód lett az utolsó. A dinasztia az első Ursula vérfertőzéséből ered, s az utolsó hasonló jellegű szerelmének gyümölcseivel tűnik el a föld színéről.

A regényben felfedezhető beszélő nevek és a névmágia erőteljes érvényesülése a kereszténység előtti korokat idézi, amikor a név és viselője közötti kapcsolat szorosabb volt, s a név elsődleges funkciója nem az azonosítás, hanem a jellemzés volt (DEME 1960: 137). A különböző korszakok ilyenén összeolvasztása az időtlenség érzetét kelti, akárcsak a szereplők bibliai életkora és a ciklikusan ismétlődő események. Ez a bonyolult időszerkezet is hozzájárul a Száz év magány sajátosan felépített mitológiájához, mely mintegy koncentrikus körökben veszi körül a regény valóság alapját: a legkülső kör az emberiség ősi történeteit, az özönvizet, a bűnbeesést idézi fel, a középső Latin-Amerika polgárháborúktól terhes történelmét, a legbelsőt pedig a nevek és viselőik közötti szövevényes kapcsolatok, a család „magánmitológiája” hozza létre.

Hivatkozott irodalom:

DEME LÁSZLÓ 1960. Személynévrendszerünk alaktanához. In: MIKESY SÁNDOR (szerk.), *Névtudományi Vizsgálatok*. 136–140. Budapest: Akadémiai Kiadó.

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ 1971. *Száz év magány*. Budapest: Magvető.

KULIN KATALIN 1977. *Mítosz és valóság*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

LADÓ JÁNOS–BÍRÓ ÁGNES 1998. *Magyar utónévkönyv*. Budapest: Vince Kiadó

SLÍZ MARIANNA

ÍRÓI NÉVADÁS KARINTHY FRIGYES UTAZÁS A KOPONYÁM KÖRÜL CÍMŰ REGÉNYÉBEN

Karinthy betegségéről és műtete élményéről írta egyik leghíresebb és sajátosan érdekes könyvét, az *Utazás a koponyám körül* (1937). 1936 őszén kezdi közölni folytatásokban a *Pesti Napló* e regényt, mely alapvetően eltér az író eddigi műveitől. 1936 májusában Olivecrona svéd agysebész megoperálja Karinthyt. Erről a műtétről írja egyik legmaradandóbb értékű és egyik legnagyobb sikerű művét, meztelen dokumentációs hitelességgel, fűtött izgalommal (ROBOTOS 1982: 193). A regényben kettős témakör húzódik végig: a betegség elemző leírása és a hétköznapi, apró események, amelyek abban az időben estek meg vele. Ezek az esetleges kitérők hitelesítik az egész történetet, ezáltal megadják a könyv napló-

szerűségét és megteremtik a regény atmoszféráját (SZALAY 1961: 290–291). Szinte absztraktnak ideális példa arra, hogy mi teszi a valóságot regénnyé, modell és valóság fedik egymást benne. A regény legfőbb sajátága a valószínűtlenség a valószerűségben (VAJDA 1998: 285). Németh Andor szerint is két rétege van ennek a könyvnek: „Az egyik réteg a kínosan precíz beszámoló, mely mintha eleget akarna tenni a csak ismeretterjesztő művekkel szemben felállítható követelményeknek, olyan megbízható, a másik réteg az álmok és reflexiók mélységesen költői szövevénye, szoros összefüggésben az előbbivel, de önálló jelentőséggel” (NÉMETH 1998: 283).

1. Dokumentalista módszerű vizsgálatom eredményei

Számos névtani vizsgálat célkitűzése, hogy a művek szereplőit fiktív és valós csoportba válassza szét. Ebben a regényben a szereplők nevei kivétel nélkül a valós életből valók. Így feladatom arra korlátozódott, hogy felfedjem Karinthy családneveket, keresztnéveket, beceneveket, szólító nevek mögött rejtőző kortársait, kiderítsem, hogy a regényben használt tulajdonnévanyag honnan származik, milyen érintkezési pontok vannak az író életrajzával, a modellek valós nevével. Íróársai, orvosai, barátai, ismerősei neveinek megfejtése sokoldalú kutatómunkát kívánt. (A regényből vett idézeteket, utalásokat csak oldalszámmal jelzem. Az általam használt kiadás: Karinthy Frigyes 1991. Utazás a koponyám körül. Editorg Kiadó.)

A regényben név szerint említett szereplők száma 61, a megkülönböztető betűvel jelölt személyek száma 29, tehát összesen 90. A 61 személy közül 45 valódiságára találtam bizonyítékot. Munkámban segítőtársam volt Karinthy Ferencné és Karinthy Márton. Ez úton köszönöm lelkes segédkezésüket a múlt nyelvészetileg hasznosítható szeletének felidézésében. Átnézték az általam gyűjtött névanyagot, és emlékezetük segítségével számos név életre kelt. (A dolgozat végén lévő függelékben aláhúзва jelzem, mely nevek megfejtése az ő munkájuk.) Minden bizonnyal a többi – számomra azonosíthatatlan – személy is létező ember volt Karinthy betegsége idején. Az egy vagy két betűvel, esetleg valamilyen kiegészítővel jelölt személyek nagy része ismeretlen maradt számomra. A kérdést, hogy miért volt szükség ezen titkolózó nevek használatára, nem munkám sikertelensége vetette fel. A regény megjelenésének idején nyilván minden olvasó számára ismertek voltak a népszerű író betegségének részletei. Karinthy Ferencné szerint e névadás oka nagyon egyszerű: a lábadozó írónak a regényben szereplő élő emberektől engedélyt kellett volna kérnie, hogy szerepelhessenek egy irodalmi műben. A műtét utáni gyors megjelenés miatt egyszerűen erre nem lett volna ideje, sem módja, „ő hanyagabb ember volt, hogy utánamenjen minden egyes szereplőnek, és ekkor már nem volt titkára sem, aki ezt megtette volna helyette”. Ezért tüntetett fel sok orvost, írókat, költőket, ismerőst csak neve vagy nevei kezdőbetűjével, ezzel az utókor számára talán örök megfejtetlenséget okozva.

Regényében az író saját magát *Fricinek*, *K. Fricinek*, *K. F.-nek*, *K.-nak* nevezi. A megnevezések megfelelnek a valóságos névhasználatnak, hiszen Kosztolányiné is *Fricinek* hívja az író életéről szóló könyvében (KOSZTOLÁNYINÉ 1988), sőt az író leveleit is az alábbi változatokban írta alá: Ka-

rinthy Frigyes, Karinthy, K. F. (KARINTHY 1964). Karinthy Ferencné szerint is mindenki Fricinek hívta az író, ahogyan Karinthy Ferencet is mindenki *Cininek* hívta, úgy, ahogy apja még kis vézna gyerekként elnevezte.

Karinthy felesége összesen 15 fejezetben van megnevezve, egyféle tulajdonnévvel (*Aranka*) és nyolcféle köznévi jelölővel (*anyád, édesanyja, feleségem, a feleségem, őnagysága, anya, az asszony, egy feleség*). 6 fejezetben *feleségem*, 5 fejezetben *őnagysága*, 3 fejezetben mindkettő néven szerepel. A *feleségem* és az *őnagysága* megnevezések között tehát nincsen lényeges gyakorisági eltérés, sem (a mai nyelvhasználatban már érezhető) stilisztikai különbség létrehozása nem lehetett Karinthy célja e két jelölés váltakoztatásával.

Karinthy Frigyes Nem mondhatom el senkinek c. verseskötetében jelent meg a Karácsonyi karének című vers. Alcíme: Évtársaim emlékkönyvébe. Kosztolányiné könyvében olvashatjuk, hogy a versben szereplő barátok közül *Laci* = Hatvany Lajos, *Zoltán* = Somlyó Zoltán, *Bandi* = Németh Andor, *Imre* = Békessy Imre, *Géza* = Petényi Géza. (KOSZTOLÁNYINÉ 1988. 187) Így tudtam meg a regényben is szereplő két barát becenevét és három barát szólító nevét.

A betegség kezdetén gyakran emlegetett *Havas Gyula* – ahogy Karinthy utal is rá – a háborúból betegen hazatért fiatal költő volt, valóban agydaganatban halt meg.

„A régi pesti éjszakai élet egyik híres vagy inkább hírhedt alakja: még most is gyönyörű, karcsú, elegáns asszony, de igen szabad szájú és szabadon viselkedésű” – emlékezik vissza Karinthy Ferenc Becker *Bénire* (KARINTHY 1998. 215), a Kosztolányiné által „korunk legismertebb kaméliás hölgyének” nevezett nőre (KOSZTOLÁNYINÉ 1988. 158), akinek neve a beteglátogatók hosszú névsorában tűnik fel.

Betegsége idején az író által látogatott kávéház a belvárosi Centrál volt, így ott történnek a kávéházi jelenetek *Tibor pincérrel* is. A másik kedvelt kávéháza a Hadik kávéház volt, amelynek törzsvendégei közé tartozott Petschauer Attila. Karinthy Ferencné és a Magyar Vívó Szövetség segítségével megtudtam, az olimpiai kardvívó szerkesztette Az Est sportrovatát, ő a regénybeli *Pecsus*.

Gizi nővérének férjét így említi: *sógorom és druzám*. Druzámnak azt az embert nevezzük, akinek a mienkkel azonos a keresztnéve. Norvégiában élő sógora valóban a druszája, Münter Fritz a neve (CZEIZEL – ERŐS 1995. 29).

A regényben alig esik szó politikáról, csupán pozitív élményhez kapcsolódóan tűnik fel egy magyar kortárs politikus neve: *Leffner*, a kedves magyar követ. A Pesti Napló, amelynek Karinthy állandó munkatársa volt, 1936. április 30-án tudósít a legfrissebb hírekről az ország kedvelt írójáról: „Kedden *Leffner Béla* stockholmi követségi sajtóattasé meglátogatta Karinthyt” (FRÁTER 1987. 287).

Karinthy Frigyes népszerűségének köszönhetően Bethlen Margit grófnő védnökségével szervezett, széles körű összefogás segítségével utazhatott Stockholmba (FRÁTER 1987. 285). Gróf Bethlen Margit író, lapszerkesztő, gróf Bethlen István egykori miniszterelnök felesége, őt emlegeti nagy tisztelettel *grófnőként* az író.

A valóban Karinthyt kivizsgáló külföldi orvosokról van a legkevesebb adatunk. Ezért értékes az író Hatvany Lajoséknak írt levele, melyet Stockholmból küldött 1936. május 3-án, benne egy, a regényben szereplő orvos nevével: „Neki (Arankának) jobban tetszik a *Sőkvist*, az első asistens”(DOMOKOS 1998. 275). Az operáló orvosról, Olivecronáról a 10. fejezetben, majdnem a regény felénél található először említés. Egy fontos, visszatérő jellemzésből tudjuk csak meg később, hogy róla volt szó: „*ez a tanár* az utóbbi években kizáróan csak agyvelőt operál”, majd a Beteglátogatók c. fejezetben: „csak agyat operál” (105). Túlélése múlik e svéd orvoson, ezért még a neve is különös jelentőséggel ruházódik fel Karinthy számára: „*Olivecrona. Herbert Olivecrona. Oliven? Nem, csak Olive. Furcsa név, de szép. Olajkoszorút vagy olajkoronát, vagy olajfalombot jelenthet magyarul, vagy talán hódolati olajágat. Tetszik nekem ez a név, patetikus, éppen azért tetszik*”(106). A regényben 19-féle módon nevezi meg a sebészt, de leggyakrabban a vezetéknevén, holott az utolsó oldalakon elárulja: „Nem hagy békén a *viking* (csak így hívjuk magunk között)”(202). A regény szerint *H. tanársegéd* fedezi fel pangásos papilláját, az agydaganat egyik fő tünetét. Karinthy Ferencné mégis azt mesélte nekem, hogy – mikor látszerésként dolgozott – egy Weinstein (?Pál) nevű híres szemész büszkélkedett neki arról, hogy ő vette észre először a papilla kóros elváltozását. Bécsben Pötlzlék azzal bocsátották el az írot, hogy nincs tumora. Pestre hozta a röntgenleleteket, felkereste Baron főorvost, az ismert röntgenológust, s a következő párbeszéd fejlődött ki köztük:

„– Mondd, te megmondanád egy páciensnek, ha a röntgen agytumort mutatna?

– Baron: – Nem. (...)

– Nézd, itt a röntgenkép! Látsz rajta tumort?

– Baron: – Nem!” (Fráter 1987. 302).

Az Utazás a koponyám körül-ben felhívja Szórakozott Gyulát és majdnem szó szerint a fenti beszélgetés alakul ki. Innen tudjuk meg, hogy Baron Gyula kórházi főorvos a regénybeli *Szórakozott Gyula*. A másik, *Szabatos Gyula* Holló Gyula, a magyar TBC-gyógyászat jelentős alakja, gyomor- és tüdővizsgálatokat végez Karinthy a regényben.

A névhez fűzött egy-egy írói magyarázat mindig értékes bizonyítéka az írói névadás tudatosságának. A név karakterjelölő funkciójáról több helyen is szól Karinthy Frigyes: „jólesik, hogy *művész úrnak* szólít, tehát „felismert”(16). És hogy miért nevezi el a gyermekorvos Géza barátját csecsemő Gézának? „Ritkán szól, halkan és óvatosan, a magánhangzókat szívesen nyeli el, ezzel is spórol, fontosabb elintéznivalói érdekében. „Csecsemő” helyett azt mondja „*cscsemő*” (88). Házvezetőnője, Rózsi zsidó iskolába íratta be kisfiát, a „a legközelebbi iskolába”. Mikor ez kiderül, Cini csúfolódik vele: „na, *Pali*, zsidógyerek lettél, mától fogva *Smüle* a neved”(18).

Gyakori, hogy a csak közszóval megjelölt szereplő másodszori felbukkanására csak egy mellékesnek hitt utalás emlékeztet: „Érdekes új kísérletnek vagyok tanúja, néhány hónap óta *egy tehetséges neurológus* inzulinnal próbálja gyógyítani a tudathasadásos elmebetegeket” (42). Majd 51 oldallal később:

„...nagy megkönnyebbülés egy szerény, fiatal orvos, aki megismer. Két éve van itt, egy felfedezését ellenőrzi, inzulinnal próbálja gyógyítani a szkizofréniát” (93).

„Már régen futott a koponya-regény folytatása a Pesti Naplóban, mikor egy beszélgetésben azt fejtegette, hogy mivel ez az első műve, amellyel mindenképpen a nagyvilág elé lép, (...) szándékosan gyűjti egybe ebben a könyvében mindazt, amit addigi irodalmi működésében lényegesnek tartott” (DEVECSERI 1998. 353). Utal korábbi novelláinak, humoreszkjeinek, drámáinak szereplőire, mondanivalójára. Természetesen érdekes névanyagot (pl. *Génius*) kínál ezzel a gazdag utalásrendszerrel. Így például elmeséli, hogy *Olivecrona* alakja kísértetiesen egyezik egy fiatalkori jelentős drámájában, a Holnap reggel-ben szereplő északi orvos alakjával, *Olson Irjővel*. Szép vallomás gátlásának társadalmi eredetéről a *Gasparecz* című humoreszk, amelyben arra emlékezik, gyermekkorában apja mindig a szomszéd Gasparecz úrra hivatkozva intette csendre. A regényben utal a benne ilyen néven élő (freudi meghatározással élve) felettes énjére.

Élő személy	Számuk
Tudósok	11 (23,9%)
Orvosok	4 (8,7%)
Írók, költők	14 (30,4%)
Egyéb művészek	6 (13%)
Történelmi személyiségek	5 (10,9%)
Filozófusok	4 (8,7%)
Egyéb	2 (4,4%)
Összesen	46

1. táblázat: Élő személyek

Karinthy felvonultat tudósokat, történelmi személyiséget, nagy művészeket is, összesen 46 híres személyiség neve szerepel az Utazás a koponyám körül-ben (1. táblázat). Mitológiai, vallási, történelmi, irodalmi alakok nevei említésként, hivatkozásként jelennek meg a műben, viselőik nem szereplői a regénynek. Egy-egy hétköznapi, ismert tulajdonság, esemény szimbolikus hordozói. A témából adódóan természetesen a legnagyobb arányban, 32,6%-ban tudósok (azon belül 36,3% orvos), pl. *Amundsen*, *Scott*, *Dollinger* és 30,4%-ban nagy írók, költők, pl. *Ibsen*, *Stindberg*, *Tolsztoj* szerepelnek.

A történelmi alakok nála hasonlatok, egy gondolatának keretet adó eszközei. Egy tévedést azonban meg kell jegyezni: Karinthy *Le Verriert*, mint az Uránusz bolygó felfedezőjét említi: „... *Le Verrier jelölte meg pontosan az Uranus helyét, nagyságát, keringési pályáját, a helyet, ahol keresni kell, más bolygók eltéréséből, semmi másból...*” (119). A tudós nevét a valóságban a Neptunusz bolygó felfedezése tette ismertté. Az Uránusz bolygó mozgásának a számítottól való eltérését egy külső bolygó feltételezésével magyarázta, e feltételezett bolygó (a későbbi Neptunusz) pályáját pontosan megjelölte. A Neptunuszt végül J. G. Galle meg is találta. Az Uránusz bolygót 1781-ben W. Herschel fedezte fel (JOACHIM 1992. 103).

2. Eredményeim számokban

A regény névanyagának feldolgozásában módszerem a következő volt. A szövegből kicéduláztam az összes tulajdonnevet, az összes olyan köznevet, amelyek tulajdonnévvél is jelölt denotátumokra vonatkoznak és azokat a köznévi jelölőket, amelyeknek nincs tulajdonnévi megfelelőjük. A megjelölések minden előforduló változatát lejegyeztem, feltüntetve a névkiegészítőket és a név tulajdonosára vonatkozó tudnivalókat, például a foglalkozását, rokoni kapcsolatokat. Ha egy név teljes, család-, keresztnév formában is megtalálható a regényben, az adattárba mindhárom formában felvettem. A csoportosításnál az elsődleges szempont a személynevek összetevői (családnév, keresztnév), majd ezután a kiegészítő elemek voltak. A köznévi jelölők elemzésekor szintén lejegyeztem a kiegészítők nélküli és a kiegészítőkkel előforduló változatot is. Ahol ez lehetséges vagy szükséges volt, táblázatokban, kördiagramon ábrázoltam az eredményeket. Vizsgálom a megjelölések gyakoriságát, hiszen nagy jelentősége van a számszerűségnek, a sokszori előfordulás hangsúlyozza a denotátum fontosságát. Hasonló célú a lexikológiai jelentés vizsgálata, ahol a szinonímia a kiemelkedő mozzanat. A szinonimitás az azonos denotátumra vonatkozó, különböző tulajdonnévi vagy köznévi jelölők használatát jelenti.

A szereplők száma 308, a megjelölések száma 429 (2. táblázat). Ebből tulajdonnév 110 (25,7%), betű 34 (7,9%), köznévi jelölés 285 (66,4%). Karinthy Frigyes általam feldolgozott regényében 12 férfi és 2 női, összesen 14 család- és keresztnévből álló személynevet gyűjtöttem össze, mindez a nevek 12,7%-a. A kizárólag teljes névvel előforduló személyek száma 4 (pl. *Ernst Ottó, Szabados Pál*), a többi esetben a szereplőt megnevezi az író csak család vagy csak keresztnéven is. A csak családnévből álló nevek száma 28 (28 férfi), ez 25,4%-ot jelent. A 110 tulajdonnév közül tehát 42 tartalmaz családnévet (1. diagram). A családnévhez az esetek 19%-ában járul névkiegészítő, 14,2%-ában jelző, pl. *szegény Havas Gyula, a kedves Láng titkár*. Két családnév becézett formában fordul elő: *Oli, Pecsus*. A regényben két beszélőnevet találtam: *Szabatos Gyula, Szórakozott Gyula*.

Szereplők: 308

Összes megjelölés: 429

Névvel: 110 (25,7%)	Teljes név: 14 (12,7%) 12 férfi + 2 női	Kizárólag teljes név: 4 Becézett: 2 Beszélőnév: 2 Idegen: 1
	Csak családnév: 28 (25,4%) 28 férfi + 0 női Csak keresztnév: 61 38 férfi + 23 női Egyéb: 2 Családnév betűje + keresztnév: 5 3 férfi + 2 nő	

Családnév: 42
40 férfi + 2 női

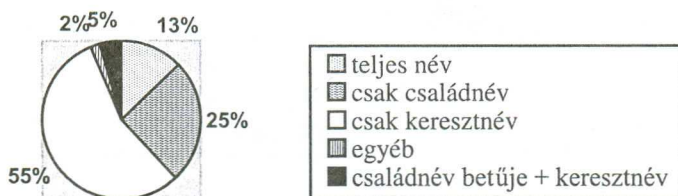
Keresztnév: 80

Kiegészítővel: 8 (férfi)
(19%)
Jelzős: 6 (férfi) (14,2%)
Idegen: 4 (férfi)
Becézett: 2
Beszélőnév: 2
Alcímbe: 1 (férfi)
Férfi: 53 (66,2%)
Női: 27 (33,8%)
Becézett: 22 (27,5%)
16 férfi + 6 női
Kiegészítővel: 7
1 férfi + 6 női
Jelzős: 17 (21,2%)
10 férfi + 7 női
Idegen: 6 (női)

Betűvel: 34 (7,9%)	1 betű: 20 (58,8%) 1 betű + kiegészítő: 12 (35,3%) 2 betű: 2 (5,9%)	Egyedüli jelölő mindig: 10 (29,4%)
Köznévi jelölő: 285 (66,4%)		

2. táblázat: Személynevek és köznévi jelölők

Összesen 80 keresztnév szerepel a vizsgált műben, ebből 53 férfi (66,2 %), 27 női (33,8 %). A keresztnévek 27,5 %-a (22) becézett alakú (16 férfi + 6 női), pl. *Ban-di*, *Anni*. Kiegészítő elemmel összesen 7 keresztnév szerepel (1 férfinév, 6 női név), jelző 17 -hez járul (21,2%), pl. *a hűséges Jóska*, *a jó Rózsi házvezetőnőm*.

1. diagram

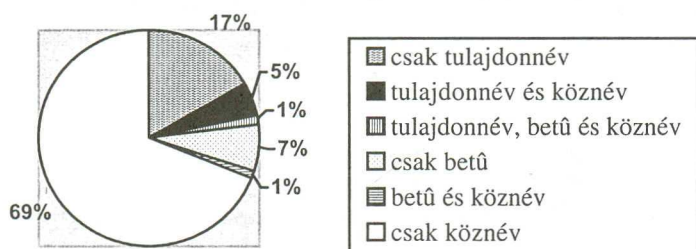
A névvel ellátott személyek megjelölései

Mint már említettem, igen gyakori a megkülönböztető betű használata, 34 esetben él ezzel az író: 58,8%-ban csupán egy betűvel jelöli a személyt (pl. *B.*, *H.*), 35,3%-ban egy betűvel és egy kiegészítővel (pl. *B. barátom*, *R. doktor*), 5,9%-ban (2 esetben) két betűvel (*K.F.*, *Sz.R.*). Az esetek 29,4%-ában betű az egyedüli jelölő. Az alábbi táblázat és diagram azt mutatja, egy-egy személyt vagy csoportot hányféle jelölő jelöl, azok egy-egy jelöltnél milyen variációban fordulnak elő (3. táblázat és 2. diagram). 307 megnevezett közül 212 (68,8%) csak köznévvel van jelölve (pl. *rokonom*,

a nővér), míg 51 (16,5%) csak tulajdonnévvel (pl. *Astrid, Fodor Laci*). Csupán négy személy (Karinthy és három orvos) van mindhárom jelölőfajtaival, azaz tulajdonnévvel, betűvel és köznévvvel is jelölve. Arankát, Olivecronát nem jelöli betű. Az orvosok, ápolók, betegek, látogatók többségét csupán köznévv (pl. *a szemész, a kedvesnővér, az örült, az utolsó vendég*), viszont a barátok–ismerősök, írók–költők nagyobbik részét csak tulajdonnév jelöli (pl. *Kató, Osvát*).

JELÖLTEK (/FŐ)							
	Jelölők						
	Csak tn.	Tn. és kn.	Tn., betű és kn.	Csak betű	Betű és kn.	Csak kn.	Össz.
<i>Karinthy Frigyes</i>	-	-	1	-	-	-	1
<i>Aranka</i>	-	1	-	-	-	-	1
<i>Olivecrona</i>	-	1	-	-	-	-	1
Orvosok	4	2	3	3	3	43	58
Ápolók	1	-	-	-	-	14	15
Betegek	1	2	-	-	-	18	21
Rokonok	3	3	-	-	-	4	10
Barátok – ismerősök	18	3	-	6	-	-	27
Írók – költők	19	1	-	9	-	15	43
Látogatók	-	-	-	-	-	16	16
Olvasó	-	-	-	-	-	1	1
Egyéb	5	3	-	3	1	101	113
Összesen	51	16	4	21	4	212	308

3. táblázat: A denotátumok megoszlása a jelölők típusai szerint

2. diagram

A denotátumok megoszlása a jelölők típusai szerint

Megvizsgáltam a köznévv általi jelölők esetében, hogy egy-egy megnevezett hányféle köznévvvel jelöl az író (4. táblázat). 9-féle jelölő jelöli Karinthyt (pl. *a beteg, a szegény nagyságos úr*), 8-féle Arankát (pl. *feleségem, anya*), 15-féle Olivecronát (pl. *a hírneves agysebész, tanár úr*). 69-féle jelölő jelöl orvost vagy orvosokat (20,6%), 33-féle beteget (9,9%), 23-féle pedig író- és költőtársakat (6,8%). Többes számú denotátumok közül az orvosokat 19-féle (pl. *alorvosok, szemészek*), a látogatókat 14-féle köznévv jelöli (pl. *pajtások, vendégek*).

Jelölt	Köznévi jelölők		Össz.
	1 jelöltnél	Több jelöltnél	
Karinthy Frigyes	9	-	9
Aranka	8	-	8
Olivecrona	15	-	15
Orvosok*	50	19	69
Ápolók	9	7	16
Betegek	29	4	33
Rokonok	13	-	13
Barátok – ismerősök*	2	2	4
Írók – költők	20	3	23
Látogatók	2	14	16
Olvasó	3	-	3
Egyéb	125	-	125
ÖSSZESEN	285	49	334

*köznévnek vettem: Gyulák, a „gyulák”, Gáspár Bandiék, Gáspárék

4. táblázat: Denotátomokhoz tartozó különböző köznévi jelölők

Az egy személyhez tartozó jelölők fajtáit összesítve a következő eredményt kaptam (5. táblázat, 3. diagram): Az összes személyt jelölők (429) közül 110 tulajdonnév, 35 betű és 284 köznév. Csupán a barátok-ismerősök és az írók-költők csoportjánál vannak a tulajdonnévi jelölők többségben, mindenki más – beleértve Karinthyt, Arankát és Olivecronát is – többféle köznévi formával jelölt.

Jelölt	Jelölő (/db)			
	Tn.	Betű	Kn.	Össz.
Karinthy Frigyes	2	2	9	13
Aranka	1	-	8	9
Olivecrona	4	-	15	19
Orvosok	21	14	50	85
Ápolók	5	-	9	14
Betegek	3	-	29	32
Rokonok	9	-	13	22
Barátok – ismerősök	31	6	2	39
Írók – költők	26	9	19	54
Látogatók	-	-	2	2
Olvasó	-	-	3	3
Egyéb	8	4	125	137
ÖSSZESEN	110	35	284	429

5. táblázat: A jelölők típusainak megoszlása

Érdemes volt azt is megvizsgálni, hányféleképpen nevezi meg az író ugyanazt a személyt. Olivecrona 19-féleképpen (pl. *Oliv, a viking*), Karinthy 13-féleképpen (pl. *K.F., szegény fiú*), Aranka 9-féleképpen (pl. *egy feleség, őnagysága*) van megnevezve. A szereplők többsége csupán egy jelölővel jelölt. Az orvosok közül 21-en csupán egyféle (50%!) (pl. *Gy. főorvos úr*), 10-en kétféle (pl. *a fiatal orvos, egy úr*), 7-en háromféle (pl. *Cs., Cs.doktor, az orvos*), egy orvos ötféle (*R., R. tanár úr, Dr. R., a kedves R. tanár, R. doktor*), 3 orvos hatféle jelölővel jelölt (pl. *Gyula, Gyulus, Szórakozott Gyula, ez a kedves, szórakozott, tűnődő Gyula, a másik Gyula, B.*).

Jelöltek	Egy személy jelölőinek száma (fő)								
	1	2	3	4	5	6	9	13	19
Karinthy Frigyes	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Aranka	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Olivecrona	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Orvosok	21	10	7	-	1	3	-	-	-
Ápolók	5	2	-	-	1	-	-	-	-
Betegek	9	3	4	-	1	-	-	-	-
Rokonok	6	1	1	-	1	1	-	-	-
Barátok, ismerősök	17	6	1	2	-	-	-	-	-
Írók, költők	35	3	3	-	1	-	-	-	-
Látogatók	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Olvasó	-	-	3	-	-	-	-	-	-
Egyéb	93	16	4	-	-	-	-	-	-
ÖSSZESEN	188	41	23	2	5	4	1	1	1

6. táblázat: Egy személy jelölőinek száma

3. Összegzés

Karinthy írói névadásának sajátosságaiból kiderül mindenekelőtt az, hogy egy tudatosan igényességre, hatásosságra törekvő névadóval van dolgunk. Az *Utazás a koponyám körül* című regény névadásában a valós nevek variációival találkozunk. A névanyag értő vizsgálata csak a nevekhez tartozó személyek felkutatása után lehetséges. E feladat tökéletes teljesíthetőségének lehetetlenségét ellensúlyozza, hogy a regény oldalain találkozhatunk számtalan olyan információval, melyek segítségével a nevek csoportosítása lehetővé válik. Karinthy e művében valós élményének pontos ábrázolására törekedett, e célnak alárendeltje a névadás is. A jelölések, megkülönböztetések változatos formáival találkozhatunk. Így betegségének fontosabb tanúi személynévvel vagy betűjellel jelöltek, míg számtalan mellékalakja köznévvvel. A fontosabb szereplők több szinonim megjelölést kaptak. A mű hiteles képe az élethű elbeszélést nem titkoló névadással rajzolódik ki. Úgy tűnik, a névtani kutatás elengedhetetlen Karinthy Frigyes világának mélyebb megértéséhez, megítéléséhez.

4. Függelék

4.1. Megfejtett személyek nevei, jelölései

Andor = Keller Andor (1903–1963) író, újságíró

Aranka = Böhm Aranka (1893–1944) Karinthy felesége 1920-tól

Astrid = Karinthy Gizi lánya, Karinthy Frigyes unokahúga

Bandi = ? Németh Andor (1891–1953) író, költő, kritikus, Karinthy Bandinak hívta

Bébi = Becker Bébi (1896–?) színésznőként kezdte pályafutását

Cini = Karinthy Ferenc (1921–1992) író, színműíró, Karinthy Frigyes és Böhm Aranka fia

Cushing professzor = Harvey William Cushing (1869–1939) amerikai idegsebész, bostoni egyetemi tanár

D. = Bárdos Artúr, (1882–1974) rendező. 1913-tól a Belvárosi, a Renaissance, illetve a Művész Színház igazgatója volt

a jópofa D. Erzsé = ? Devecseriné Guthi Erzsébet (1892–1965) író, műfordító (egy látogató a kórházban)

Dénes = Dénes Miklós, Karinthy második titkára

Dezső = Kosztolányi Dezső (1885–1936) író, költő, műfordító, újságíró

Ernst Ottó = (1862–1926) német író

Fodor Laci = Fodor László (1896–1978) író

Gabi = Karinthy Gábor (1914–1974) költő, Karinthy Frigyes és Judik Etel fia

Gáspár = Gáspár Endre (1897–1955) műfordító, író, újságíró, Karinthy-műveket is fordított idegen nyelvre

Géza = Petényi Géza (1889–1965) gyermekgyógyász

Gizi = Karinthy Gizi (1882–1973) Karinthy nővére, Norvégiában élt

Szabatos Gyula = Holló Gyula (1890–1973) a magyar TBC-gyógyászat jelentős alakja

Szórakozott Gyula; B. = Baron Gyula (1891–?) kórházi főorvos

H. = Hatvany Lajos (1880–1961) író, kritikus, irodalomtörténész

H. = (a tanársegéd) = Horay Gusztáv szemész

Havas = Havas Gyula (1893–1918) költő, író

Hegedüs = Hegedüs Gyula (1870–1931) színész, a Vígszínház tagja

Herbert Olivecrona = (1891–1980) svéd agysebész, stockholmi egyetemi tanár

kedves Ilonka = Török Sophie, Tanner Ilona (1895–1955) költő, író, Babits Mihály felesége

Imre = Békessy Imre (1887–1951) újságíró

Jóska = ? Graetzer József (1891–1953) Karinthy első titkára, rejtvénykészítő

Judik Etel, boga = Judik Etel (1886–1918) színésznő, Karinthy felesége 1913-tól

K. = ?Kárpáti Aurél (1884–1963) író, kritikus

Kató = Gáspár Kata (1897–1944) műfordító, Gáspár Endre felesége,

K. Rózsi = Koch Rózsi, Aranka barátnője

Laci = Hatvany Lajos (1880–1961) író, kritikus, irodalomtörténész

Leffner = svédországi magyar követ

M; M. Endre = (sebész) = élt, híres sebész

Misu = Mihályfy Ernő (1898–1972) újságíró, Az Est munkatársa
Nagy Lajos barátom = Nagy Lajos (1883–1954) író, publicista
Noémi = Karinthy Gizi lánya, Karinthy Frigyes unokahúga
Osvát = Osvát Ernő (1876–1929) szerkesztő, kritikus, író
Oszkár = ? Ascher Oszkár (1897–1965) előadóművész, színész, rendező
Pali = Rózsi fia
Pecsus = Petschauer Attila (1904–1943)
Pötzl tanár úr = Otto Pötzl (1877–?) osztrák ideggyógyász, bécsi egyetemen tanár
Rózsi = Szabados Pálné, Karinthyék házvezetőnője és szakácsnője
Söjkvist = asszisztens Stockholmban
Szabados Pál = Rózsi férje
Tóth Árpád = (1886–1928) költő
Vedres = Vedres Márk (1870–1960) szobrász
Zoltán = Somlyó Zoltán (1882–1937. jan.7.) költő, műfordító

4.2. Megfejtetlen személyek nevei, jelölései

A. = pszichoanalitikus
Anni = pesti barát felesége Stockholmban
B. = kiadóban találkoznak
B. barátom
Bianka = egy látogató a kórházban
Cs. doktor, Cs. = szemész
D.
D. = újságíró?
Elza asszony = „Szórakozott” Gyula felesége
F. barátom
Gusterl
Gy. főorvos úr = svábhegyi szanatórium orvosa
H. = bécsi idegklinikai orvosa, öngyilkos lett
H.-ék
H.-né = Aranka Bécsben náluk lakott, emigráns magyar
H.-né = Stockholmban
H. tanár úr
J.
Jenő = Olga férje
Kerstin sziszter = a stockholmi kórházban nővér
a kedves Láng titkár = a szerkesztőségben dolgozik
a mosolygó Lysholm = orvos a röntgennél
Miklós = Széchenyi-tanulmányt írt, meghalt már 1936-ra
Olga = Jenő felesége
P. = diagnosztika Bécsben
P. = szerkesztőségben dolgozik, kirokit ír
Panni = a szerkesztőségben dolgozik
Pista = egy látogató a kórházban

Pista felesége = egy látogató a kórházban

R. = orvos

Dr. R. = m. úti kórházban orvos, Falk Miksa úton volt a rendelője

R. doktor = szemész, ?Weinstein

S. = költő

Sándor barátom

özvegy Sch.-né

Sz.

Sz. Pista = író

Sz. R. = fiatal író

Tibor pincér = Centrál Kávéházban

Trulson konzul úr

V. = szerkesztőségben dolgozik

V. = irigykedik Karinthyra

Hivatkozott irodalom:

ANGYALOSI GERGELY (szerk.) 1990. Bíráló álruhában. Tanulmányok Karinthy Frigyesről. Maecenas Könyvkiadó.

BÁLINT GYÖRGY 1987. Karinthy Frigyes: Utazás a koponyám körül. In: SZALAY KÁROLY: Minden másképpen van. Kozmosz Könyvek. 252.

CZEIZEL ENDRE – ERŐS ERIKA 1995. Számadás a tálentumról. A Karinthy család genetikai elemzése. Corvina Kiadó.

DEVECSERI GÁBOR 1998. Ember a cirkuszban. In: A humor a teljes igazság. In memoriam Karinthy Frigyes. Szerk. DOMOKOS MÁTYÁS. Nap Kiadó.

DOMOKOS MÁTYÁS (szerk.) 1998. A humor a teljes igazság. In memoriam Karinthy Frigyes. Nap Kiadó.

FRÁTER ZOLTÁN 1987. Mennyei riport Karinthy Frigyesessel. Magvető Könyvkiadó. Budapest.

FRÁTER ZOLTÁN 1998. A Karinthy élet-mű. Budapest. Fekete Sas Kiadó.

HAJDÚ MIHÁLY (szerk.) 1991. Dolgozatok az írói névadásról I. Magyar Névtani Dolgozatok. 93. Budapest.

HAJDÚ MIHÁLY 1992. Az írói névadás magyar bibliográfiája. = Helikon 38. 3-4: 536–550.

HAJDÚ MIHÁLY 1999. A személynevek közzói elemeiről. = NévtÉrt. 21. 274–81.

HALÁSZ LÁSZLÓ 1972. Karinthy Frigyes alkotásai és vallomásai tükrében. Budapest. Szépirodalmi Könyvkiadó.

IVANICS TIBOR – BENDE ISTVÁN. Athén – Atlanta – Az olimpiai játékok magyar érmesei 1896–1996

JOACHIM HERRMANN 1992. SH atlasz. Csillagászat. Spingler Hungarica Kiadó.

KARINTHY FERENC 1998. Baracklekvár. In: A humor a teljes igazság. In memoriam Karinthy Frigyes. Szerk. DOMOKOS MÁTYÁS. Nap Kiadó.

KARINTHY FRIGYES 1964. Naplóm, életem. Budapest. Magvető Könyvkiadó.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐNÉ 1988. Karinthy Frigyesről. Irodalmi Múzeum. Múzsák Közművelődési Kiadó.

- KOVALOVSKY MIKLÓS 1934. Az irodalmi névadás. = MNyTK. 34. Budapest.
- LEVENDEL JÚLIA 1979. Így élt Karinthy Frigyes. Budapest. Móra Könyvkiadó.
- NÉMETH ANDOR 1998. Karinthy Frigyes: Utazás a koponyám körül. In: A humor a teljes igazság. In memoriam Karinthy Frigyes. Szerk. DOMOKOS MÁTYÁS. Nap Kiadó.
- ROBOTOS IMRE 1982. Utazás egy koponya körül. Kolozsvár–Napoca. Dacia Könyvkiadó.
- SZALAY KÁROLY 1961. Karinthy Frigyes. Budapest, Gondolat.
- SZALAY KÁROLY 1987. „Elmondom hát mindenkinek” K. F. életéről és műveiről 1887-1938. Kossuth Könyvkiadó.
- VAJDA ENDRE 1998. Karinthy Frigyes: Utazás a koponyám körül. In: A humor a teljes igazság. In memoriam Karinthy Frigyes. Szerk. Domokos Mátyás. Nap Kiadó.
- VITÁNYI BORBÁLA 1985. Valóság és képzelet az irodalmi névadásban. In: BÉKÉSI IMRE (szerk.): Név és névkutatás. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest.

TAKÁCS EDIT